

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIX

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2011

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIX

© 2011 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere,
yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIX

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIX

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN

2011

İçindekiler/Contents

Engin Akdeniz <i>Neolitik Çağ'da Manisa Yöresi</i> (<i>Manisa Region in the Neolithic Age</i>)	1
Hatice Kalkan <i>Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ: Sorunlar ve Gözlemler</i> (<i>Late Iron Age in Eastern Anatolia: Problems and Assessments</i>)	47
Gökhan Coşkun <i>Achaemenid Bowls From Seyitömer Höyük</i> (<i>Seyitömer Höyük'ten Akhaemenid Kaseler</i>)	57
Ertekin M. Doksanaltı <i>Karaman Müzesi'nden Bir Grup Siyah Figürlü Lekythos</i> (<i>A Group of Black Figure Lekythos from Karaman Museum</i>)	81
Murat Çekilmez <i>Geç Hellenistik Dönemden Bir Mezar Steli</i> (<i>A Funerary Stele From the Late Hellenistic Period</i>)	107
F. Eray Dökü <i>Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarları</i> (<i>Rock-cut Tombs at the Asarbaşı Settlement, Eurymedon Valley</i>)	127
Figen Çevirici-Coşkun <i>Maraş Müzesin'de Bulunan İki Heykel</i> (<i>Two Statues in the Maraş Museum</i>)	159
Celal Şimşek – M. Ayşem Sezgin <i>Laodikeia Kuzey Tiyatrosu</i> (<i>Laodicea's North Theater</i>)	173
Mustafa Şahin – Yasemin Polat – Thomas Zimmermann <i>Der Hafen von Kapanca: Ein Neuer Vorschlag Zur</i> <i>Lokalisation der Stadt Caesarea Germanica</i> (<i>Kapanca Limanı - Caesarea Germanica Kenti'nin</i> <i>Lokalizasyonu İçin Yeni Bir Öneri</i>)	203

Çiğdem Gençler Güray	
<i>Elaiussa Sebaste'nin Roma Dönemi Cam Buluntuları</i> (<i>The Roman Glass Finds from Elaiussa Sebaste</i>)	233
Mehmet Oktan	
<i>The Route Taken By Cilicia To Provincial Status: Why And When?</i> (<i>Kilikia'yı Eyaletleştirmeye Götüren Yol: Ne zaman ve Neden</i>)	267
Ebru Akdoğu Arca – Nuray Gökalp – Nihal Tüner Önen	
<i>Pamphylia Bölgesi'nin Mısır ve Kıbrıs İle Olan İlişkileri</i> (<i>Relations of Pamphylia with Egypt and Cyprus</i>)	287
Nurşah Çokbankir	
<i>Pamphylia, Lykia, Kilikia ve Pisidia'da Epigrafiik Verilerle</i> <i>Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı</i> (<i>Financing the Games in Pamphylia, Lycia, Cilicia and Pisidia in the</i> <i>Roman Imperial Period from the Epigraphic Evidences</i>)	313
Fatih Onur	
<i>New Inscriptions From Hadrianoi Pros Olympon (Mysia)</i> (<i>Hadrianoi Pros Olympon'dan (Mysia) Yeni Yazıtlar</i>)	331
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Nikomedeia'dan İki Entellektüel: Basilikos ve Kyrion'un Mezar Epigramları</i> (<i>Zwei gebildete Maenner aus Nikomedeia: Die Epigramme des</i> <i>Basilikos und des Kyrion</i>)	349
Ayşe Aydın	
<i>Antik Atlı Herosların Hristiyan Atlı Kahramanlara Dönüşümüne</i> <i>Bir Örnek: Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması</i> (<i>Ein Beispiel für die reitende Heiligen von umgewandelte antike</i> <i>reitende Heros: Relief mit der Hl. Georg im Museum von Tarsos</i>)	371
Hatice Özyurt Özcan	
<i>Examples of Architectural Sculpture with Figurative and</i> <i>Floral Decoration of the Byzantine Period at Muğla, Bodrum and</i> <i>Milas Archaeological Museums</i> (<i>Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Bizans</i> <i>Dönemine Ait Figürlü ve Bitkisel Bezemeli Mimari Plastik Eserler</i>)	389

GEÇ HELLENİSTİK DÖNEMDEN BİR MEZAR STELİ

Murat ÇEKİLMEZ*

ABSTRACT

A Funerary Stele From the Late Hellenistic Period

The subject of this study consists of a funerary stele, which was discovered in region of Tire. Many parts of the stele are highly damaged, nevertheless even in the damaged areas, outlines of the figures are clear. A shallow and tapering naiskos with a pediment is supported by an architrave and plasters. Two figure stand in front of the relief field. At right, a man stands frontally, his weight on his left leg. He wears a himation. The man appears to hold folds of himation in his left hand, his right hand grasps the end of himation which falls over the left shoulder. The woman at the left also stands frontally, her weight on her right leg. She wears a chiton with a himation pulled up over the back of her head. She is represented in the Pudicitia type and she grasps the edge of the himation at the height of her shoulder with the fingers of her right hand. The name of the woman (Kalliste) is inscribed above her on the architrave. The poses of both the man and the woman are common Hellenistic types, which were adopted for use on funerary monuments from the Smyrna and Ephesos examples. The close location of the city with Smyrna and Ephesos possibly led to similarities on the local production in the region. Figural conception comparison with similar examples demonstrated that the stele reflects the art of Lydia of the 2nd century B.C. which is one of the most active epochs, especially between the dates of 140-130 B.C.

Keywords: Tire Museum, Lydia, Funerary Stele, Naiskos, Pudicitia, Hellenistic Period.

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Tire yöresinden bulunan bir mezar stelinden oluşmaktadır. Stelin birçok yeri aşınmış olmasına rağmen, figürsel anlatımı büyük ölçüde sağlamdır. Yüzeysel ve üst kısma doğru genişleyen üçgen alınlıklı naiskos, arşitrav ve plasterler tarafından desteklenir. Bezeme alanında iki figür ayakta verilmiştir. Sağda, cepheden ve ayakta işlenen erkek figürün ağırlığı sol bacağı üzerindedir.

* Arş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 09100 Aytepe-Aydın-TR. E.posta: mcekilmez@adu.edu.tr

Figür himation giyimlidir. Sol eliyle himationun kıvrımlarını tutan erkek figür, sağ eliyle omzunun sol tarafından dökülen mantonun kıvrımlarını kavramış görünmektedir. Yine solda ayakta ve cepheden verilen kadının ağırlığı sağ bacağı üzerindedir. Kadın, khiton ve başının arkasını da örten bir himation giymiştir. Pudicitia tipinde betimlenen figür, sağ omzuna kaldırdığı sağ elinin parmaklarıyla mantonun ucundan tutar. Kadının ismi (Kalliste) hemen üstündeki arşitrava yazılmıştır. Hem kadının hem de erkeğin duruşu, Smyrna ve Ephesos'un mezar anıtlarında kullanılan yaygın Hellenistik tiplerdir. Kentin Smyrna ve Ephesos ile olan yakın konumu, olasılıkla yörede üretim yapan yerel atölyeler üzerinde benzerliklere neden gösterilebilecek etkiyi sağlamış olmalıdır. Stelin figürsel açıdan benzer örneklerle karşılaştırılması sonucunda, stelin Lydia'nın en aktif dönemlerinden olan İ.Ö. 2. yüzyıl sanatını, özellikle de İ.Ö. 140-130 tarihleri arasını yansıttığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Tire Müzesi, Lydia, Mezar Steli, Naikos, Pudicitia, Hellenistik Dönem.

Bu çalışmada, İzmir ili, Tire Müzesi'ne 1994 yılında satın alma yoluyla gelen ve Geç Hellenistik Dönem özellikleri sergileyen bir mezar steli ele alınmaktadır¹. Buluntu yeri belli olmayan stel, ince kristalli beyaz mermerden yapılmıştır². Oldukça yıpranmış olan stel üzerinde büyük oranda kopma ve kırılmalar meydana gelmiştir. Karşıdan bakıldığında, sağdaki köşe akroterinden başlayan ve arşitravin solundaki yazıt kısmını da içine alarak sağdaki kabartma çerçevesi boyunca devam eden kırık, tabanın sağ tarafı da dâhil aşağı inmektedir. Solda da benzer şekilde akroterden başlayarak çerçeve boyunca oluşan küçük kopmalar mevcuttur. Bu alandaki kırıklar tabana kadar devam etmektedir. Bezeme alanının, solunda ayakta duran kadının baş kısmında oluşan ve omzunun solundan devam eden kırık sol dizin altına kadar inmektedir. Bezeme alanının sağ köşesinde yer alan ayaktaki erkek figürünün yüzünde ve vücudunun üst kısmından başlayarak sağ ayağının üzerine kadar devam eden büyük bir kopma meydana gelmiştir (fig. 1).

¹ Tire ve çevresi antik çağda Lydia bölgesinde yer almakta; Tire ise Thyaira/Thyeira isimleriyle bilinmektedir, bkz. Keil - Premerstein 1914, 82; Knibbe - Meriç - Merkelbach 1979, 139; Meriç - Merkelbach - Şahin 1979, 192; Tire Müzesi'nde korunan ve Tire çevresinden bulunan farklı tipteki mezar stellerinin bir kısmı Pfuhl-Möbius, Keil-Premerstein ve Meriç tarafından incelenmiş, son olarak da yeni örneklerle birlikte tarafımızdan bir yüksek lisans teziyle incelenerek bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır, bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 58 Nr. 346, Taf. 69 Nr. 420, Taf. 104 Nr. 699; Pfuhl - Möbius 1979; Taf. 274 Nr. 1906, 1907, Taf. 280 Nr. 1940, Taf. 289 Nr. 1999, Taf. 319 Nr. 2255; Keil - Premerstein 1914, 63, Abb. 32; Meriç 1993, Abb. 1-7, 9-12; Çekilmez 2008, Lev. 1-24, Kat. No. 1-24.

² Stel Envanter No. 94-96, Halil Rifat Ertürk'ten satın alma, yükseklik: 0.80m., genişlik: 0.41m.

Alınlıklı, naiskos formlu³ stel, şematize edilmiş İon düzenindeki bir tapınağın ön cephesini tasvir etmektedir (fig. 1). Akroterleri kabaca verilen stelin alınlığı kalın bant şeklindeki simayla çevrelenmiş ve alınlığın ortasında dört yapraklı çiçek şeklinde rozet işlenmiştir⁴. Alınlık ile bezeme alanı arasında yer alan ve şematik arşitrav olarak tanımlayabileceğimiz kısmın solunda bir kısmı korunan üç satırlık yazıt⁵ ölen kişinin kimliği konusunda bilgi vermektedir (fig. 1). Yanlarda plaster şeklindeki çerçevelerle sınırlandırılan boyuna dikdörtgen bezeme alanında, bir yanda cepheden ve ayakta, giyimli bir kadın diğer yanda ise yine ayakta ve cepheden verilen giyimli bir erkek figürü yer almaktadır (fig. 2). Figürlerin omzu seviyesinde, stel çerçeveleri arasında yatay uzanan raf üzerinde, bir yanda takı kutusu ile ona dayanmış şapka, diğer yanda ise bir yazı rulosu betimlenmiştir. Stelin en geniş kısmını oluşturan taban kısmı ise tıraşlanmış ve boş bırakılmıştır.

Yazıt: Καλλίστη
Ἑρμο[γέ]νου[ς]
χα[ίρε]

Çevirisi: Hermogenes'in kızı Kalliste⁶; selam sana.

Cephesi, kutsal bir yapının ön cephesi şeklinde düzenlenmiş ve oldukça ince işçiliğe sahip naiskos tipli mezar stelleri, Smyrna⁷, Ephesos⁸

3 Naiskos formlu steller, Tire çevresinde bazı merkezlerde görülmektedir. Bunlardan Smyrna kökenli olanlar, Yaylalı tarafından ele alınmıştır. Yaylalı'ya göre bu tip steller kendi içerisinde üç gruba ayrılır, alınlık köşeli bant şeklindeki simayla çevrilir ve alınlığın ortasına rozet işlenir. Alınlıktan tabana doğru genişleme belirgindir, arşitrav ile taban yaklaşık aynı yüksekliktedir. Genellikle heykel görünümlü kabartmalara sahip steller özenli işçilikleriyle dikkat çekmektedir, bkz. Yaylalı 1979, 10 vd.; Ephesos stellerini ve atölyelerini inceleyen Atalay, alınlıklı stellerde tapınakların ön yüzünün tasvir edildiğini tespit etmiştir. Bu tipteki örneklerde alınlıktan tabana doğru genişleyen stellerin alınlığını çeviren çerçeve geniştir. Alınlık üzerinde akroterler, içerisinde ise rozet ya da kalkan işlenir. Bezeme alanı paye ya da antalarla çevrilir, bkz. Atalay 1988, 11 vd.

4 Naiskos formlu stellerde alınlığın köşeli bant şeklindeki bir simayla çevrilmesi ve alınlık ortasında bir rozet ya da kalkan işlenmesi yaygın bir betimleme tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır, bkz. Yaylalı 1979, 11; Zanker 1994, 215.

5 Yazıtın tamamlanması ve çevirisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden Klasik Filolog ve Epigraf Dr. Murat Aydaş tarafından yapılmıştır. Yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

6 Benzer isim için bkz. Pfuhl - Möbius 1979, 596, Nr. 1789.

7 İzmir örnekleri için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 48 Nr. 250, 256, Taf. 57 Nr. 341, Taf. 82 Nr. 524, 532, Taf. 129 Nr. 872 vd; Yaylalı 1979, Kat. No. 26-64; Yaylalı 1986, 229-234.

8 Ephesos örnekleri için bkz. Atalay 1988, Lev. 3 Kat. No. 5, Lev. 4 Kat. No. 7, Lev. 8 Kat. No. 14, Lev. 17 Kat. No. 29, Lev. 19 Kat. No. 32, Lev. 21 Kat. No. 21.

ve Tire'nin çevresindeki yerleşimlerde⁹ bulunan Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Tire stelinin, stel tipi olarak Smyrna, Ephesos ve çevresindeki merkezlerin özelliklerine benzer bir örnek olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Tire stelinin değerlendirirken karşılaştırma örnekleri için daha çok bahsedilen yörelerdeki stellere bakmak daha uygun olacaktır. Stel tipi açısından ilk karşılaştırma örneğimiz, kaliteli işçiliğe sahip Hannover Kestner Museum'da korunan ve Smyrna'dan bulunmuş olan mezar stelidir¹⁰. Şematik yapıdaki naiskos formlu Hannover steli, akroterler, alınlık, alınlığın ortasında yer alan rozet, arşitrav kısmı, dikdörtgen bezeme alanının yanlarda plasterlerle sınırlandırılması, stelin alınlıktan tabana doğru genişlemesi ve en geniş kısmının boş bırakılan taban kısmını oluşturması gibi özellikleriyle Tire steline benzemektedir. Özellikle Smyrna stellerinde arşitrav olarak tanımlayabileceğimiz kısımda görülen demos çelenkleri ve çiçek rozetler Tire stelinde verilmemiş, doğrudan arşitravın sol tarafına yazıt işlenmiştir. Smyrna stelinde mimari elemanlar ve figürler plastik yapıda olup derinlik daha fazladır ve adeta kabartmalar yüzeyden ayrılmıştır. Oysa Tire stelinde derinlik daha azdır ve kabartmalar yüzeydendir. Yaylalı, Hannover stelinin form olarak Smyrna stellerinin tüm özelliklerini taşıdığını belirlemiştir¹¹. Smyrna stelinin, Horn, İ.Ö. 160-140/130 arasına¹², Pfuhl-Möbius, İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına¹³, Yaylalı ise İ.Ö. 130 civarına tarihlenmiştir¹⁴. Böylece Tire stelinin, benzer tipteki bu stelden yola çıkarak İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına ait olabileceği uygun görünmektedir. Diğer karşılaştırma örneğimiz Leiden Rijkmuseum'da korunan ve yine Smyrna buluntusu olan S. N. Ns. 1 envanter numaralı mezar stelidir¹⁵. Smyrna kökenli Leiden steli kaliteli işçiliği ve plastik yapısıyla dikkat çeken, şematik naiskos tipli bir steldir. Leiden stelinde kabaca işlenen akroterler, alınlık, alınlığın ortasındaki çiçek şeklindeki rozet, alınlık ile bezeme alanı arasında arşitrav olarak tanımlanabilecek kısım, boyuna dikdörtgen bezeme alanının yanlarda

⁹ Lydia bölgesi stelleri için bkz. Işık 1988, 62 vd., Lev. 28 a.Kat. No. 55, Lev. 29 a. Kat. No. 57; Ayrıca Tire çevresindeki stel buluntu merkezleri için bkz. Meriç 1993, 71, Nr. 22.

¹⁰ Horn 1931, Taf. 23 Nr. 2; Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 82 Nr. 532 (Yük. 1.05m. Gen. 0.50m.); Yaylalı 1979, Kat. No. 26.

¹¹ Yaylalı 1979, 11.

¹² Horn 1931, 65.

¹³ Pfuhl - Möbius 1977, 162.

¹⁴ Yaylalı 1979, 72.

¹⁵ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 48 Nr. 256 (Yük. 1.13m. Gen. 0.52m.); Yaylalı 1979, Kat. No. 27.

plasterlerle sınırlandırılması ve stelin gözle görülür biçimde alınlıktan tabana doğru genişlemesi gibi özellikleriyle Tire steline benzemektedir. Her iki stelde de arşitravda yazıt olmasına rağmen Tire stelinde demos çelengi yoktur. Mimari elemanların ve kabartmaların daha derin olduğu ve adeta yüzeyden çözüldüğü Smyrna steline göre Tire stelindeki mimari elemanlar ve kabartmalar daha yüzeyseldir. Pfuhl-Möbius, Smyrna stelinin kaliteli işçiliği nedeniyle İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına, Yaylalı ise İ.Ö. 2. yüzyılın ortasından hemen sonraya İ.Ö. 150-140 arasına tarihlenmektedir. İşçiliği daha kaliteli olan Leiden'deki şematik naiskos formlu Smyrna steline benzeyen Tire steli de İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısından olmalıdır. İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen ve Tire steline tip olarak yakın şematik naiskos formlu Smyrna örneklerini çoğaltmak mümkündür. Örneğin Leiden Rijksmuseum'da korunan Pb. 25 nevanter numaralı stel¹⁶, Münster Üniversitesi koleksiyonunda bulunan bir stel¹⁷ ve daha önceki yıllarda Viyana'da Grizinger Mezarlığı'nda olan envantersiz stel¹⁸ yukarıda karşılaştırma yaptığımız örnekler gibi, Tire steline benzer özelliklere sahiptir. Karşılaştırma yaptığımız Smyrna stellerinin, Tire steli ile form açısından ortak özelliği ise stel yüksekliklerinin yaklaşık yarısı oranında taban genişliğinin verilmiş olmasıdır.

Smyrna stelleri dışında Tire steline tip olarak en yakın örnekler Ephesos'tan bulunmuştur¹⁹. Şematik yapılı ve naiskos formlu örneklerden ilki, 1975 yılında, Doğu Gymnasium'un yanında bulunan ve Efes Müzesi'nde korunan, 1/5/75 envanter numaralı mezar stelidir²⁰. Şematize edilmiş mimari yapısıyla Tire steli, kabaca işlenen akroteri, alınlığın kalın bant şeklindeki simayla çevrilmesi, alınlık ortasında kalkan şeklinde rozetinin olması, alınlık ile bezeme alanı arasında kısa tutulan ve arşitrav olarak tanımlayabileceğimiz kısmı, boyuna dikdörtgen bezeme alanının

¹⁶ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 57 Nr. 341 (Yük. 1.07m, Gen. 57), Pfuhl - Möbius bu steli kaliteli işçiliği nedeniyle İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenir; Yaylalı 1979, 144, Kat. No. 42, Yaylalı, stel için İ.Ö. 150-138/137 arasındaki tarihi önermektedir.

¹⁷ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 87 Nr. 555 (Yük. 1.02m, Gen. 0.52m.), Pfuhl - Möbius bu stelin tarihi için 130-100 arasını önerir; Yaylalı 1979, 169, Kat. No. 76, Yaylalı, steli İ.Ö. 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenir.

¹⁸ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 80 Nr. 524. Pfuhl - Möbius, İ.Ö. 100 civarına tarihlenir; Yaylalı 1979, Kat. No. 32, Yaylalı bu stel için İ.Ö. 150 sonrasını önerir.

¹⁹ Atalay 1988, Lev. 9 Kat. No. 17, Lev. 11 Kat. No. 19, Lev. 17 Kat. No. 29, Lev. 19 Kat. No. 32, Lev. 21 Kat. No. 21,

²⁰ Atalay 1988, 50, Lev. 21 Kat. No. 21.

yanlarda plasterlerle sınırlandırılmasıyla Ephesos örneğine benzemektedir. Bu tipteki örneklerde yaygın olan, stelin alınlıktan tabana kadar gözle görülür şekilde genişlemesi her iki stelde de karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan Ephesos örneğinde, Tire steline göre, alınlığı çevreleyen sima daha kalın tutulmuş, arşitrav daha kısa verilmiş, yazıt ise tıraşlanmış olan taban kısmına işlenmiştir. Ephesos stelinin uzunluğu (0.88m.) ile taban genişliği (0.40m.) oranlandığında yaklaşık uzunluğun yarısı oranında taban genişliği tutulduğu görülmektedir. Aynı oranlama Tire stelinde de (uz. 0.80m, gen. 0.41m.) görülmektedir. Bu karşılaştırmanın ışığında Atalay tarafından İ.Ö. 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen²¹ Ephesos steline göre, Tire stelinin daha erken tarihten olması gerektiği anlaşılabilmektedir. Diğer karşılaştırma örneğimiz, 1980 yılında Ephesos çevresinden bulunan ve Efes Müzesi'nde korunan 1/22/80 envanter numaralı mezar stelidir²². Şematik naiskos formlu Ephesos stelinde alınlık kısmında büyük bir kopma olmasına rağmen alınlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Ephesos stelinde, alınlık ile bezeme alanı arasında arşitravın kısa tutulması, boyuna dikdörtgen bezeme alanının üst kısımdan tabana doğru genişlemesi, stelin taban kısmının arşitrav olarak adlandırılan kısımdan daha uzun tutulması gibi özellikleriyle Tire steline benzemektedir. Ephesos stelinde, Tire örneğinden farklı olarak yazıt taban kısmına işlenmiştir. İ.Ö. 140 civarına tarihlenen Ephesos örneği ile Tire stelinin benzerliği yaklaşık aynı tarihlerden olduklarını düşündürmektedir. Efes Müzesinde 255 envanter numaralı mezar steli²³ ile 1971 yılında Doğu Gymnasium'un kuzeyinde bulunan Efes Müzesi 2668 envanter numaralı stel²⁴ diğer karşılaştırma örneklerinde olduğu gibi Tire steline benzer özellikler taşımaktadırlar.

Tire stelinin formu açısından yapılan karşılaştırmalar sonucunda Tire steli ile İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına ait olan Smyrna, Ephesos ve çevre yerleşimlerde bulunan steller arasında paralellik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Smyrna stelleri daha kaliteli işçiliğe sahiptir ve kabartmaların adeta yüzeyden ayrıldığı mimari elemanlardan oluştuğu bilinmektedir. Tire stelinin işçilik bakımından şematik yapılı olan ve mimari elemanların yüzeysel

²¹ Atalay 1988, 34 vd.

²² Atalay 1988, 55 vd. Lev. 19 Kat. No. 32.

²³ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 129 Nr. 875, İ.Ö. Erken 2. yüzyıla tarihlenmiştir; Atalay 1988, Lev. 17 Kat. No. 29, Atalay, mezar steli için İ.Ö. 150 civarını önerir.

²⁴ Stelin bezeme alanının üst kısmına kadar olan kısmı korunmuştur. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 90 Nr. 571, İ.Ö. 2. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir; Atalay 1988, Lev. 9 Kat. No. 17, Atalay'a göre İ.Ö. 150 civarından olmalıdır.

verildiği Ephesos örneklerine daha yakın özellikler sergilediği net olarak anlaşılabilir.

Stelin formundan yola çıkarak yapılan değerlendirmeler ışığında bir başka ilginç durumla karşılaşmıştır. Naiskos formlu Efes Müzesinde bulunan 1/22/80 envanter numaralı Ephesos stelinin uzunluğu (1.00m.), stelin taban kısmının genişliğine (0.51m.) oranlandığında yaklaşık olarak uzunluğun yarısı oranında taban genişliği verildiği görülmektedir. Tire stelinde de benzer şekilde uzunluğun (0.80m.) yarısı oranında taban genişliğinin (0.41m.) olduğu anlaşılmaktadır. Benzer durumun yukarıda bahsi geçen Leiden Rijksmuseum'da korunan Pb. 25 nevanter numaralı stel²⁵, Münster Üniversitesi koleksiyonunda bulunan bir stel²⁶ ve daha önceki yıllarda Viyana'da Grizinger Mezarlığı'nda olan envantersiz steller²⁷ için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Smyrna stelleri ve benzeri tipteki stellerde stelin yüksekliğinin, taban genişliğinin iki katı olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Ancak daha kesin bir genelleme yapabilmek için daha fazla sayıda stelin incelenmesi gerekmektedir.

Genellikle şematik naiskos tipli olan Batı Anadolu mezar stellerinde bezeme alanında hizmetçi figürler de dahil olmak üzere çeşitli figürler betimlenmektedir. Tire stelinde olduğu gibi bazen bir kadın ve bir erkek figür birlikte²⁸ betimlenirken bazı durumlarda yalnız erkek²⁹ ve kadın figür³⁰ de betimlenmektedir. Tire stelinin korunan arşitrav kısmındaki yazıtın anlaşıldığı kadarıyla bu stel, Hermogenes'in kızı olan Kalliste için yapılmıştır. Bu nedenle bezeme alanında bir yanda duran kadın figür Kalliste, diğer yanda duran erkek figür ise onun babası Hermogenes olmalıdır. Kalliste'ye ait olduğunu düşündüğümüz raftaki takı kutusu ve şapka, figürün görünüşüne önem veren bakımlı bir kişi olduğunu göstermektedir³¹. Aynı

²⁵ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 57 Nr. 341 (Yük. 1.07m, Gen. 57); Yaylalı 1979, 144, Kat. No. 42.

²⁶ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 87 Nr. 555 (Yük. 1.02m. Gen. 0.52m.); Yaylalı 1979, 169, Kat. No. 76.

²⁷ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 80 Nr. 524; Yaylalı 1979, Kat. No. 32.

²⁸ Örnekler için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 80 Nr. 524, Taf. 82 Nr. 532, Taf. 83 Nr. 538, Taf. 84 Nr. 540, Taf. 87 Nr. 555; Atalay 1988, Lev. 9 Kat. Nr. 17, Lev. 11 Kat. Nr. 19, 20, Lev. 21 Kat. Nr. 21.

²⁹ Örnekler için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 27 Nr. 114, Taf. 34 Nr. 156, Taf. 35 Nr. 160, Taf. 48 Nr. 250, 256; Atalay 1988, Lev. 3 Kat. Nr. 5, Lev. 4 Kat. Nr. 7, Lev. 19 Kat. Nr. 32.

³⁰ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 64 Nr. 395, Taf. 69 Nr. 418, Taf. 70 Nr. 429, Taf. 72 Nr. 434; Atalay 1988, Lev. 8 Kat. Nr. 14.

³¹ Benzer örnekler için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 68 Nr. 415, 417, Taf. 69 Nr. 419, Taf. 73 Nr. 437, Taf. 82 Nr. 532; Atalay 1988, Lev. 8 Kat. Nr. 14.

zamanda duruş olarak Pudicitia tipini seçmesi de figürün zengin, kültürlü ve alçak gönüllü bir kişi olduğuna işaret ediyor olmalıdır³². Diğer taraftan Hermogenes'in başının üzerindeki rafta yatık şekilde duran yazı rulosu da Hermogenes'in eğitimli ve kültürlü bir kişi olduğunu göstermektedir³³.

Tire Müzesi'ndeki stelin bezeme alanında yer alan kadın ve erkek figürün, stil özelliklerinin anlaşılması açısından tek tek ele alınması gerekmektedir. Bu figürlerden, bezeme alanının sol tarafındaki kadın figürü duruşuyla Pudicitia³⁴ tipinin özelliklerini yansıtmaktadır. Linfert'in, Menderes

³² Pudicitia, mezar kültünde matem yerine; mezar stelinde işlenen kadının soyluluğu, zenginliği, kültürü ve alçak gönüllülüğü gibi bir takım değerleri anlatmak için de kullanılmış olmalıdır, bkz. Işın 2007, 17-19.

³³ Benzer örnekler için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 48 Nr. 250, Taf. 57 Nr. 341, Taf. 82 Nr. 532, Taf. 83 Nr. 538, 539.

³⁴ Mezar stellerinde Pudicitia tipinin oluşumu, gelişimi ve ikonografisi konusunda bkz. Pudicitia tipinin oluşumuna, İÖ. 4. yüzyıl Attik mezar kabartmalarındaki tabure üzerinde Protopudicitia adı verilen duruşta oturan kadınların kaynaklık ettiği düşünülmektedir, bkz. Cremer 1991, 87, Abb. 13; Eule 2001, 222; Attik mezar kabartmalarındaki pudicitia tipli figürler için bkz. Conze 1893, Taf. XXI, XXII, XXV, XXVIII, XXIX, XXXIX, XL; Johansen 1951, 16, Fig. 2, 45, Fig. 24, Fig. 83; Fraser 1977, 17(a); Schmaltz 1983, Taf. 11.1, 11,2, Taf. 12.1, 12,2, Taf. 13.1, 13,2, Taf. 15.1, 15,2; Scholl 1996, Taf. 42 Kat Nr. 85, Taf. 13 4 Kat. Nr. 374, Taf. 18 1. Kat. Nr. 136, vd; Kaltsas 2002, Fig. 321, 332, 362- 364, 371; Linfert'e göre Pudicitia tipinin serbest çalışmalarındaki en erken örneği Tegea, Piali'de bulunan kadın heykeldir, bkz. Linfert 1976, 149, Taf. 67, Abb. 370; Yine Sidon Nekropolis'inde bulunan Ağlayan Kadınlar Lahdi'nin cephelelerinde, sütunlar arasında işlenen kadınlar, Pudicitia tipindedir, bkz. Gardner 1896, 250; Linfert 1976, 147; İ.Ö. Erken 3. yüzyılda ve yüzyılın ortasında Tanagra terrakotta figürlerinde Pudicitia tipindeki kadınlar belirlenmiştir, bkz. Winter 1903, Taf. 34 Nr. 5, 6, Taf. 35 Nr. 5; Horn 1931, Taf. 5 Nr. 2; Bieber 1981, Fig. 513; Myrina, Patara ve Stratonikeia terrakotta figürlerinde de bu tipteki örnekler tespit edilmiştir, bkz. Uhlenbrock 1990, 130, Kat. 21; Baldıran 2003, 159 -163, Res. 1; Işın 2007, 17-19; İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında, mezar kabartmalarında daha çok ayaktaki kadınlarda bu tip görülür, bkz. Bieber 1959, 379, Fig. 5b; Fıratlı 1965, Lev. XVII, 33; Yaylalı 1979, 37; Işık 1988, 42; Özgan 1995, 40, Taf. 7 Nr. 3,4; Çekilmez 2008, Lev. 23, Kat. No. 23; İ.Ö. 2. yüzyılda mezar stellerinde taburede ya da arkalıklı sandalyede oturan kadınlarda da bu tip görülür, bkz. Fıratlı 1964, Pl. IX, 29,30, Pl. XI, 37, Pl. XIII, 42, 81; Fıratlı 1965, Lev. XXIV, 50; Horn 1972, Taf. 86 Nr. 165, Taf. 90 Nr. 170, Taf. 91 Nr. 166; Şahin 1996, 22, Res. 3; Saraçoğlu 1997, 50, Lev. XXXI Kat. Nr. 62, Lev. XXXII Kat. Nr. 63, Lev. XXXIII Kat. Nr. 65; Şahin 1998, 100, 108 Res. 1, 109 Res. 2, 3; Fabricius 1999, Taf. 36 b, Taf. 43 a, Taf. 46 b-48 b; Saraçoğlu 2000, 185. Lev. 41 Fig. 1, 2, Lev. 42 Fig. 3; Şahin 2000, 62; Saraçoğlu 2004, 154. Fig. 1-4; Çekilmez 2008, Lev. 13 Kat. No. 13; Erkek ve kadın figürlerinin pudicitia tipindeki duruşları, Roma İmparatorluk Dönemi mezar stellerinde ve serbest yontularında sevilerek kullanılmıştır, bkz. Bieber 1959, Fig. 11, 12, 16-21; Akçay 2007, 167, Levha LII, Res. 1; Erken Roma İmparatorluk Döneminde, değişikliklerle birlikte bu tipte işlenen kadınların sayısı azalmaya başlar. İS. 2. yüzyıl başlarında tipin kullanımını yaygınlaştır; bu tipteki kadınlar Hellenistik Dönem modellerine benzer, İ.S. 4. yüzyılda sayıları azalmakla birlikte bu tip işlenmiştir, bkz. Clair 1996, 151; Tipin kullanımını oldukça geniş bir kronolojiye yayılmıştır ve Attika stellerinde Antoninler Dönemi de dâhil kullanılmıştır, bkz. Moock 1998, Taf. 52 Nr. 346 b; İnan, İ.Ö. 2. yüzyıldan beri portre heykelleri ve mezar stellerinde

Magnesia'sında bulunan Saufeia yontusuna göre adlandırdığı Pudicitia Saufeia³⁵ tipi ile olan benzerliği dikkat çekmektedir (fig. 2). Ayakta ve cepheden verilen figür, khiton giymiş ve üzerine başına kadar çektiği himationa sarınmıştır. Baş kısmında kopma olmasına rağmen, duruş özelliğinden başını hafifçe yukarıya ve soluna doğru çevirdiği anlaşılmaktadır. Omuzları, beline oranla dar tutulan figürün sağ omzu, sağ kolunun ve öne çıkan sol bacağına hareketine bağlı olarak hafifçe eğik, sol omzu ise buna oranla daha yukarıda betimlenmiştir. Sol kolu dirsekten bükülerek, başın sağından gelen ve karın üzerinde paralel uzanan mantonun kıvrımlarını kavramış olan mantoya sarılı sağ kola alttan destek olur şekilde durmaktadır (fig. 2). Vücudunun üst kısmı, alt gövdeye göre daha kısa ve dar tutulan figürün güçlü ve kalın beli, sol bacağına hareketine bağlı olarak hafifçe soluna eğilmiştir. Dizden bükülüp hafifçe yana çekilen sol bacak hareketli verilirken figürün elbise içinde kalan hareketsiz sağ bacağı vücudun ağırlığını taşımaktadır. Figürün vücudunun üst arka kısmından gelen mantonun sağdaki ucu, sağ kolun dirseği üzerinden çapraz yukarı yönelip omzun solundan açılarak aşağıya dökülür. Figürün solundan gelen elbisenin ucu ise kalça üzerinde toplandıktan sonra sol kol üzerine atılıp sol bacak üzerinden açılarak aşağıya dökülür.

Naiskos formlu stellerdeki dikdörtgen bezeme alanında ayakta ve cepheden işlenen Saufeia tipindeki kadınlara benzer figürler en çok Smyrna³⁶, Ephesos³⁷, Notion³⁸ ve Tire çevresindeki örneklerde³⁹ görülmektedir.

rastlanan bu tipin, Roma kopyalarında üç grubunun belirlendiği ve dördüncü bir grubun eklenmesiyle anlaşmazlıkların yok olacağını belirtmektedir, bkz. İnan 1975, 116, No. 57 Lev. LX 1-3, No. 58 Lev. LXI, 1, No. 59 Lev. LXI, 2-3; Pudicitia tipi, genel olarak kadın figürlerde yaygın olmakla birlikte üzüntü belirtmektedir, Atalay 1988, 16; Pudicitia, mezar kültüründe matem yerine; mezar stelinde işlenen kadının soyluluğu, zenginliği, kültürü ve alçak gönüllülüğü gibi bir takım değerleri anlatmak için de kullanılmış olmalıdır, bkz. Işın 2007, 17-19.

³⁵ Saufeia tipi, Linfert'e göre, en çok sevilen Pudicitia tiplerinden biridir. Hellenistik örnekler, İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında, Rhodos, Kos, Smyrna, Ephesos, Sardes ve Pergamon'da karşımıza çıkar. Antalya, Bithynia, Girit, Güney Rusya'ya kadar geniş alana yayılmıştır, bkz. Linfert 1976, 148, Taf. 5, Abb. 23.

³⁶ On dört adet mezar stelinde bu tipteki figürler betimlenmiştir, bkz. Yaylalı 1979, 37; Ayrıca bkz. Pfuhl - Möbius 1977, 138 vd., Taf. 68 Nr. 413-416, Abb. 33.

³⁷ Atalay, on sekiz mezar stelinde bu tipteki figürleri tespit etmiştir, bkz. Atalay 1988, 16, Lev. 8 Kat. No. 14, Lev. 13 Kat. No. 22, Lev. 21 Kat. No. 21, Lev. 23 Kat. No. 38 vd; Ayrıca bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 68 Nr. 417.

³⁸ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 70 Nr. 429.

³⁹ Metropolis örnekleri için bkz. Meriç 2003, 70; Aybek 2004, Lev. XCI Kat. Nr. 226, Lev. XCIII Kat. Nr. 231, Lev. XCIV Kat. Nr. 232; Sardes örneği için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 69 Nr.

Yaylalı, Saufeia tipinin Menderes Magnesia'sı ile Smyrna arasındaki bölgede yaratıldığını ve mezar stellerinde İ.Ö. 170-160 tarihinden sonra yaygınlaştığını tespit etmiştir⁴⁰. Linfert ise Saufeia tipinin özellikle İonia Bölgesi mezar stellerinde tercih edildiğini belirtir⁴¹. Böylece karşılaştırma örneklerini daha çok bahsedilen merkezlerde bulunan mezar stellerinden seçmemiz gerektiği anlaşılmaktadır. Bu örneklerden ilki, Museo Lapidario Maffeiano'da korunan Smyrna buluntusu olan 28640 envanter numaralı mezar stelinde betimlenen Pudicitia tipindeki figürdür⁴². Tire stelindeki figürün başı, omuzları, kolları, beli ve bacakları ile sağladığı zıt hareketler şematik olmasına rağmen Smyrna kabartmasındaki figürün hareketlerine göre daha etkili görünmektedir. Ancak mantonun kıvrımları açısından Smyrna örneğindeki figür daha erken döneme tarihlenebilecek özellikler sergiler. Smyrna kabartmasındaki figürün sağ kolunun dirseği üzerinden omzunun soluna giden kıvrımlar ile sol kolundan açılarak aşağıya dökülen mantonun kıvrımları plastik yapıda olup metalik sertliğe ulaşmamıştır. Oysa Tire stelinde kıvrımlar metalik sertliktedir ve bu nedenle İ.Ö. 150 tarihinden sonrasının özelliklerini gösterir. Smyrna steli, Pfuhl-Möbius tarafından İ.Ö. 2. yüzyıl ortasına, Yaylalı tarafından İ.Ö. 2. yüzyıl ortasından hemen öncesine tarihlenir. Tire stelindeki figürün mantosunun kıvrımları ise daha çok İ.Ö. 138/137'ye tarihlenen Deloslu Kleopatra'nın⁴³ mantosunun hareketsiz ve kalın bant şeklindeki kıvrımlarına benzemesi sebebiyle Smyrna stelinden daha geç olmalıdır. Diğer karşılaştırma örneğimiz yine Smyrna'dan bulunan ve Hannover Kestner Museum'da korunan mezar stelinin sol köşesinde ayakta, cepheden verilen Saufeia tipindeki kadındır⁴⁴. Smyrna stelindeki figür, Tire stelindeki kadında olduğu gibi, başını hafifçe soluna çevirmiş, omzunun sağ tarafı aşağıya solu ise yukarıya yönelmiştir. Smyrna stelinde, Tire örneğinden farklı olarak, figürün sağından gelen mantonun ucu sağ elle kavrandıktan sonra sol kol üzerinden açılarak aşağıya dökülür. Tire stelinde ise sağ elle tutulduktan sonra figürün omzunun solundan arkaya açılarak dökülür. Her iki kabartmada da figürlerin

418; Myrina örneği için bkz. Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 71 Nr. 431; Tire çevresindeki yerleşimlerden bulunan örnekler için bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 69 Nr. 420; Meriç 1993, 62, Nr. 5 Abb. 7; Çekilmez 2008, Lev. XIII Kat. No. 13, Lev. XXIII Kat. No. 23.

⁴⁰ Yaylalı 1986, 479.

⁴¹ Linfert 1976, 148.

⁴² Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 68 Nr. 414; Yaylalı 1979, Kat. Nr. 4.

⁴³ Linfert 1976, Taf. 52 Nr. 273, Abb. 453.

⁴⁴ Horn 1931, Taf. 23 Nr. 2; Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 82 Nr. 532; Yaylalı 1979, Kat. No. 26.

vücudunun üst kısmı, alta göre daha uzun tutulmuş, belleri kalın ve güçlü verilmiş, sol bacağın hareketine bağlı olarak bel hafifçe eğilmiştir. Hem Tire hem de Smyrna stelinde, figürlerin belinin alt kısmı ile sağ ayak arasından çıkarak belin soluna giden mantonun çapraz kıvrımları daha önceki dönemlere göre sadeleşmiş ve kalın bant şeklini almıştır. Bu dönemdeki manto kıvrımları konusunda tarihleyici kriterimiz ise İ.Ö. 138/137'ye tarihlenen Pudicitia tipindeki Deloslu Kleopatra'nın mantosunun kıvrımlarıdır⁴⁵. Stili farklı olmakla birlikte, Kleopatra'nın khiton ve mantosunun kalınlaştığı, sağ bacağı üzerinden çıkarak belinin soluna doğru giden manto kıvrımlarının sadeleştiği ve her iki kabartmadaki örneğe benzer şekilde kalın bant şeklini aldığı görülmektedir. Smyrna stelindeki figürde olduğu gibi Tire stelindeki figürde de, belin harekete katkı sağlamadığı ve figürlerin tipinden kaynaklanan zorunlu hareketler dışında durağan yapıda olduğu görülmektedir. Smyrna stelinin, Horn, İ.Ö. 160 – 140/130 arasına⁴⁶, Pfuhl-Möbius, İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına⁴⁷, Yaylalı ise İ.Ö. 130 civarına tarihlemiştir⁴⁸. Smyrna stelindeki figürden stili farklı olmakla birlikte, Tire stelindeki figür de İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısının özelliklerini sergilemektedir. Yine Smyrna buluntusu olan ve İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Leiden Rijkmuseum'da korunan Pb. 28 envanter numaralı mezar steli⁴⁹ ve aynı müzede korunan I. 93/2. 1. envanter numaralı⁵⁰ mezar kabartmasındaki figürler yukarıda saydığımız özellikleri sergilemektedir.

Smyrna stelleri dışında kadın figürün tipi açısından yakın örneklerin bulunduğu Ephesos stelleriyle karşılaştırma yapmak daha doğru olacaktır. Karşılaştırma örneklerinden ilki, Louvre Müzesi'nde korunan MNB 434 envanter numaralı mezar kabartmasındaki kadın figürdür⁵¹. Tire stelindeki figür ile benzer duruştaki Ephesos örneğindeki kadının başı, kolları, beli ve bacaklarıyla sağladığı zıt hareketler Tire figürüne göre daha etkilidir. Tire örneğindeki gibi özellikle sol kolundan açılarak aşağıya dökülen mantonun kıvrımlarının metalik sertlikte olduğu ve Ephesos örneğinin İ.Ö. 150 tarihini aştığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan hem Ephesos hem de Tire stelindeki

⁴⁵ Linfert 1976, Taf. 52 Nr. 273, Abb. 453.

⁴⁶ Horn 1931, 65.

⁴⁷ Pfuhl - Möbius 1977, 162.

⁴⁸ Yaylalı 1979, 72.

⁴⁹ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 149 Nr. 989; Yaylalı 1979, Kat. Nr. 10.

⁵⁰ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 89 Nr. 569; Yaylalı 1979, Kat. Nr. 122.

⁵¹ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 68 Nr. 417; Atalay 1988, Lev. 8 Kat. Nr. 14.

figürün sağ bacağı üzerinden çıkarak belin sol tarafına çapraz uzanan manto kıvrımlarının, İ.Ö. 138/137'ye tarihlenen Deloslu Kleopatra⁵² figürünün mantosunun kıvrım yapısında oldukları görülür. Pfuhl-Möbius tarafından İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına, Atalay tarafından İ.Ö. 130 civarına tarihlenen Ephesos örneğine göre, Tire steli de İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısından olmalıdır. Diğer karşılaştırma örneğimiz, 1975 yılında, Ephesos'da Doğu Gymnasium'un yanında bulunan 1/5/75 envanter numaralı mezar kabartmasındaki kadın figürdür⁵³. Atalay tarafından İ.Ö. 110 civarına tarihlenen steldeki kadının sağ bacağı üzerindeki mantosunun kalın bant şeklini aşan, metalik yapıdaki yapay kıvrımları, Tire örneğinin İ.Ö. 110'dan önce olduğunu göstermektedir. Ephesos örnekleri dışında, 1906 yılında Notion'dan bulunan, 31 envanter numaralı İzmir Müzesi stelindeki figür, kolları ve bacaklarıyla sağladığı birbirine zıt hareketlerin etkinliği, güçlü belin harekete olan katkısı, özellikle de kıvrımların plastik yapısını kaybetmemesi gibi özellikleriyle Tire stelindeki figürden daha erken özellikler sergiler. İ.Ö. 2. yüzyıl ortasına tarihlenen Notion steline⁵⁴ göre Tire steli, daha geç tarihten olmalıdır. Tire stelindeki figürün İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısından daha geç olamayacağını gösteren bir başka örnek ise Tire'nin güneybatısındaki Büyükkale'den 1937 yılında bulunan Tire Müzesi, 118 envanter numaralı mezar stelinde betimlenen Pudicitia tipindeki figürdür⁵⁵. Büyükkale örneğinde figürün sağ kolu sonradan monte edilmiş gibi yapay verilmiş, vücut organları arasında oranlama bozulmaya başlamıştır. Özellikle sağ bacak üzerinden belin soluna doğru giden ve hareketten kaynaklanmayan kıvrımlar aynı yoğunlukta ve kalınlıkta verilmiştir. Oysa Tire stelinde vücut organları arasındaki orantının bozulması Büyükkale örneğindeki kadar belirgin değildir ve sağ bacak üzerinden yükselen çapraz manto kıvrımları yoğun olmamasına rağmen Büyükkale örneğindeki kadar yapay da değildir. Pfuhl-Möbius tarafından İ.Ö. 1. yüzyıla⁵⁶, tarafımızdan İ.Ö. 50-25 arasına tarihlenen⁵⁷ Büyükkale stelindeki figüre göre, Tire stelindeki figür daha erken özellikler sergilemektedir. Buraya kadar benzer tipteki figürlerle yapılan karşılaştırmalardan, Tire stelindeki figürün İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısının özelliklerini taşıdığı anlaşılmıştır.

⁵² Linfert 1976, Taf. 52 Nr. 273, Abb. 453.

⁵³ Atalay 1988, Lev. 21 Kat. No. 21.

⁵⁴ Pfuhl - Möbius 1977, 143.

⁵⁵ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 69 Nr. 420; Çekilmez 2008, Lev. 23 Kat. Nr. 23.

⁵⁶ Pfuhl - Möbius 1977, 142.

⁵⁷ Çekilmez 2008, 133.

Tire stelinde bezeme alanının sağ tarafında ayakta, cepheden verilen erkek figür himation giymiştir (fig. 2). Başını hafifçe yukarıya ve sağına doğru çeviren figürün sağ omzu yukarıda diğeri ise daha aşağıdadır. Sağ kolu ve karnının hizasından büyük bir parça kopmuş olmasına rağmen benzer örneklerle göre figürün duruşu anlaşılabilir. Figür sağ eliyle omzunun solundan dökülen mantonun kıvrımlarını tutarken sol kolu, sol bacağına paralel aşağıya uzanarak mantonun kıvrımlarına dolanır. Figürün hafifçe öne atıp yana doğru açtığı sol bacağı hareketli verilirken figür hareketsiz sağ bacağından destek alır. Himationun bir ucu, belin sağından arkaya dolanıp omzun solundan aşağıya dökülürken mantonun diğer ucu, sol kola dolandıktan sonra sol bacak yanından açılarak aşağıya dökülür⁵⁸.

Kadın figürde olduğu gibi erkek figürünün de benzer tipteki örnekleri Smyrna⁵⁹ ve Ephesos'ta⁶⁰ bulunan mezar kabartmalarında görülmektedir. Smyrna stellerindeki benzer yapıdaki erkek figürlerini, Pfuhl-Möbius, "normal tipteki erkeğin değişik şekli"⁶¹, Yaylalı ise "B Grubu" olarak sınıflandırmıştır⁶². Yaylalı'ya göre bu tipin erken örnekleri, İ.Ö. 3. yüzyıl terrakotta kadın figürlerinde görülmektedir⁶³. Bieber ve Zanker, Smyrna stellerinde betimlenen erkek figürlerinin İ.Ö. 4. yüzyıldaki erkek figürlerinin duruşlarının örnek alınarak yapıldığını düşünmektedir⁶⁴. Ridgway'a göre ise, erkek figürler sıkıca mantoya sarılır, erkeklerin yüzleri kadınlara göre daha gerçekçi işlenmiştir⁶⁵. Yaylalı, bu tipteki örneklerin daha çok Ionia Bölgesi'nde, İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaştığını tespit etmiştir⁶⁶.

Tire stelindeki erkek tipine benzer karşılaştırma örneklerinden ilki, Smyrna'dan bulunan ve Louvre Müzesi'nde korunan MND 704-705 envanter numaralı mezar kabartmasında⁶⁷ bezeme alanının sağ tarafında

⁵⁸ Tipin tanımı için bkz. Yaylalı 1979, 47.

⁵⁹ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 48 Nr. 250, 256, Taf. 49 Nr. 253, 258, 259, Taf. 72 Nr. 435, Taf. 149 Nr. 993; Yaylalı 1979, Kat. Nr. 3, 19, 27, 29, 48, 58, 93, 116.

⁶⁰ Atalay 1988, Lev. 4 Kat. Nr. 6, 7, Lev. 9 Kat. Nr. 17, Lev. 11 Kat. Nr. 19, Lev. 21 Kat. Nr. 21.

⁶¹ Pfuhl - Möbius 1977, 107.

⁶² İzmir kökenli on adet stelde bu tipteki erkekler görülmektedir, bkz. Yaylalı 1979, 47.

⁶³ Yaylalı 1979, 47.

⁶⁴ Bieber 1959, 380; Zanker 1994, 216. Fig. 4; Ayrıca bkz. Lewerentz 1993, 18-57; Smith 1994, 213, Fig. C; Dillon 2006, 74.

⁶⁵ Ridgway 1990, 193.

⁶⁶ Yaylalı 1979, 47.

⁶⁷ Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 84 Nr. 543; Yaylalı 1979, Kat. Nr. 543.

betimlenen erkek figürdür. Tire stelindeki figüre benzer şekilde başını sağına ve hafif yukarıya çeviren figürün sağ omzu yukarıda diğeri daha aşağıda verilmiş, figür yana doğru açtığı sağ ayağıyla vücudun alt kısmında mantonun gerilmesine neden olmuştur. Sol omuzdan ve sol koldan aşağıya açılarak dökülen kıvrımlar plastik yapıda olup Tire stelindeki örnekten farklı olarak metalik sertliğe ulaşmamıştır. Smyrna stelinde, vücudun alt kısmında gerdirilen mantonun sağ bacak üzerinden çıkarak belin sol tarafına giden çapraz kıvrımları plastik yapıda olup henüz daha metalik kalın bant şekline ulaşmamıştır. Tire stelindeki figürün mantosunun kıvrımları metalik sertlikteki kalın bant şeklindeki yapısıyla daha çok İ.Ö. 138/137'ye tarihlenen Dioskurides⁶⁸ yontusunun kıvrımlarına benzemektedir. Pfuhl-Möbius tarafından İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına⁶⁹, Yaylalı tarafından ise İ.Ö. 150'nin hemen öncesine⁷⁰ tarihlenen Smyrna stelindeki figüre göre Tire stelindeki figür daha çok İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısının özelliklerindedir. Tire stelindeki figürün manto kıvrımları açısından daha yakın olan örnek, Leiden Rijkmuseum'da korunan S. N. Ns. 1 envanter numaralı mezar kabartmasında betimlenen erkek figürüdür. Yaylalı, Smyrna stelindeki figürün manto kıvrımlarının sertleşmeye ve şematikleşmeye başladığını ancak İ.Ö. 138/137'ye tarihlenen Dioskurides'in mantosundaki kıvrım yapısına henüz ulaşmadığını belirtir. Dolayısıyla bu figürü, İ.Ö. 150-138/137 arasına tarihler⁷¹. Tire stelindeki figürün mantosundaki şematik ve metalik sertlikteki kıvrımları Smyrna stelinden daha geç olduğunu göstermektedir.

Bu tipteki erkeklerin betimlendiği Ephesos örnekleri, stil olarak Tire stelindeki figüre daha yakın görünmektedir. Bu örneklerden ilki, 1971 yılında Doğu Gymnasium'un yanında bulunan ve bugün Efes Müzesi'nde korunan 2668 envanter numaralı mezar kabartmasında betimlenen erkek figürdür⁷². Benzer durustaki Ephesos figürünün mantosunun özellikle sol bacak üzerine dökülen kıvrımlarının metalik sertliğe ulaştığı ancak İ.Ö. 138/137 tarihlenen Dioskurides'in mantosundaki kalın bant şeklindeki kıvrım yapısına henüz daha ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Tire

⁶⁸ Linfert 1976, Taf. 52 Nr. 271, Abb. 453.

⁶⁹ Pfuhl - Möbius 1977, 165.

⁷⁰ Yaylalı 1979, 64.

⁷¹ Yaylalı 1979, 68.

⁷² Pfuhl - Möbius 1977, Taf. 90 Nr. 571; Atalay 1988, Lev. 9 Kat. Nr. 17.

steli, Pfuhl-Möbius⁷³ ve Atalay⁷⁴ tarafından İ.Ö. 2. yüzyıl ortasına tarihlenen Ephesos örneğine göre İ.Ö. 2. yüzyıl ikinci yarısı içerisinde daha geç tarihten olmalıdır. Tire stelindeki erkek figürün mantosunun kıvrım yapısının İ.Ö. 2. yüzyılın son çeyreğinden önce olması gerektiğini gösteren bir örnek yine Ephesos'ta Doğu Gymnasium'un yanında 1975 yılında bulunan ve 1/5/75 envanter numaralı mezar stelindeki figürdür⁷⁵. Atalay'ın İ.Ö. 110 civarına tarihlediği mezar stelindeki figürün mantosunda oluşan kıvrımların şematik ve yapay olduğu, kıvrımlarının oluşumunun figürün hareketine bağlı olmadığı anlaşılmaktadır. Tire stelindeki figürün mantosunun kıvrımları, Ephesos örneğine göre daha erken dönemden olmalıdır. Yaptığımız karşılaştırmalarda, Tire stelindeki erkek figürün motif olarak Smyrna ve Ephesos örneklerine benzediği anlaşılmaktadır. Tire stelindeki figürün stili, Smyrna örneklerinden çok Ephesos stellerinde betimlenen figürlere benzemektedir.

Hem stel tipi hem de figür tipleri açısından yukarıda yapılan stilistik karşılaştırmalar Tire stelinin İ.Ö. 140-130 civarından olması gerektiğini göstermektedir. Tire'nin güney batısındaki Metropolis'te⁷⁶ ve Tire'nin Göllüce Köyünde⁷⁷ bulunan mezar stellerinde daha önce Smyrna stellerinin etkisi tespit edilmesine karşın çalışmada ele aldığımız stel, bölge için bu etkiyi açıkça gösteren tek örnek olması bakımından çok önemlidir. Motif olarak Smyrna stellerine benzeyen Tire steli, işçilik ve kalite bakımından Smyrna örneklerinden ayrılmaktadır⁷⁸. Hem stel hem de figür tipleri açısından daha çok Ephesos stiline yakın görünmektedir. İ.Ö. 140-130 civarına tarihlediğimiz Tire steli, büyük olasılıkla Smyrna ve Ephesos stellerini çok iyi bilen ve bu stellerden etkilenen yerel bir atölye tarafından yapılmış olmalıdır.

⁷³ Pfuhl - Möbius 1977, 172.

⁷⁴ Atalay 1988, 35.

⁷⁵ Atalay 1988, Lev. 21 Kat. No. 21.

⁷⁶ Aybek 2004, 290.

⁷⁷ Meriç 1993, 57-75. Meriç, Tire'nin Göllüce Köyü'nde bulunan mezar kabartmalarının da Smyrna etkili olduğunu, ancak stilin yöreye özgü kullanıldığını düşünmektedir.

⁷⁸ Işık, Damdere/Aphrodisias'tan bulunan ve Geç Hellenistik Döneme tarihlediği bir mezar stelindeki figürlerden yola çıkarak, İ.Ö. 2. yüzyılda Smyrna stellerinin yerel üretimleri etkilediğini belirtir, bkz. Işık 1989, 432, Taf. 167 Abb. 1, Taf. 168 Abb. 2-4.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Akçay 2007 Akçay, B., Perge Güney Hamamı Heykeltıraşlık Eserleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Atalay 1988 Atalay, E., Hellenistik Çağ'da Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri, İstanbul.
- Atalay 1990 Atalay, E., "Doğu Grek Hellenistik Çağ Mezar Stellerinde Çocuk ve Hizmetçi Figürleri", X. Türk Tarih Kongresi(Ankara, 22–26 Eylül 1986), Kongreye Sunulan Bildiriler, 1. Cilt, 285-292.
- Aybek 2004 Aybek, S., Metropolis (İonia), Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Baldıran 2003 Baldıran, A., "Stratonikeia'dan Birkaç Pişmiş Toprak Heykelcik", III. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 158-165.
- Bieber 1959 Bieber, M., "Roman Men in Greek Himation(Romani Palliati) a Contribution to the History of Copying", ProcAmPhilSoc 103, No. 3, 374-417.
- Bieber 1981 Bieber, M., The Sculpture of the Hellenistic Age, Newyork.
- Clair 1996 Clair, A. S., "Imperial Virtue: Questions of Form and Function in the Case of Four Late Antique Statuettes", DOP 50, 147-162.
- Conze 1893 Conze, A., Die Attischen Grabreliefs I, Berlin.
- Cremer 1991 Cremer, M., Hellenistisch-Römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien, 1. Mysien, AMS 4.
- Çekilmez 2008 Çekilmez, M., Tire Müzesi'nden Hellenistik ve Roma Dönemi Mezar Stelleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Dillon 2006 Dillon, S., Ancient Greek Portrait Sculpture. Contexts, Subjects, Styles, Cambridge.
- Eule 2001 Eule, J. C., Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien, Weibliche Gewandstatuen in Ihrem Antiken Kontext, İstanbul.
- Fabricius 1999 Fabricius, J., Die Hellenistischen Totenmahlreliefs, Grap-representation und Wertvorstellungen in Ostgriechischen Städten. Studien zur Antiken Stadt 3, Munchen.
- Fıratlı 1964 Fıratlı, N., Les Steles Funeraires De Byzance Greco-Romaine, Bibliotheque Archeologique Historique De L'Institut D'Archeologie D'Istanbul XV, Paris.
- Fıratlı 1965 Fıratlı, N., "İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri", Belleten, Cilt XXIX, Sayı 114.
- Fraser 1977 Fraser, P. M., Rhodian Funerary Monument, Oxford.
- Gardner 1896 Gardner, P., Sculptured Tombs of Hellas, London.
- Horn 1931 Horn, R., Stehende Weibliche Gewandstatuen in der Hellenistischen Plastik, München.

- Horn 1972 Horn, R., Hellenistische Bildwerke Auf Samos, Samos XII, Mainz.
- Işık 1988 Işık, E., Lydia Mezar Stelleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Işık 1989 Işık, F., “Ein Späthellenistisches Grabrelief Aus Aphrodisias”, Jale İnan Armağanı, İstanbul, 429-436.
- Işın 2007 Işın, G., Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri Patara Terrakotaları, Patara V. I, İstanbul.
- İnan 1975 İnan, J., Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı, Antalya Bölgesinde Araştırmalar Sayı 8, Ankara.
- Johansen 1951 Johansen, K. F., The Attic Grave-Reliefs of the Classical Period, Copenhagen.
- Kaltsas 2002 Kaltsas, N., Sculpture in the National Archaeological Museum, Athens, Los Angeles.
- Keil – Premerstein 1914
Keil, J. – Premerstein, A., Bericht Über Eine Dritte Reise in Lydien und den Angrenzenden Gebieten İoniens, Ausgeführt 1911, DenkschrWien 5.
- Knibbe – Meriç – Merkelbach 1979
Knibbe, D. – Meriç, R. – Merkelbach, R., “Der Grundbesitz der Ephesischen Artemis im Kaystrostal”, ZPE 33, 139-147.
- Lewerentz 1993 Lewerentz, A., Stehende männliche Gewandstatuen im Hellenismus, Ein Beitrag zur Stilgeschichte und Ikonologie hellenistischer Plastik, Antiquitates, Schriftenreihe Archäologische Forschungsergebnisse 5, Hamburg.
- Linfert 1976 Linfert, A., Kunstzentern Hellenistischer Zeit, Studien An Weiblichen Gewandfiguren, 1. Aufl, Wiesbaden.
- Meriç – Merkelbach – Şahin 1979
Meriç, R. – Merkelbach, R. – Şahin, S., “Der Antike Name des Heutigen Tire”, ZPE 33, 191-192.
- Meriç 1993 Meriç, R., “Neue ostgriechische Grabreliefs aus Ionien und Lydien. Mit einem historisch-topographischen Exkurs”, ÖJh 62, 57-75.
- Meriç 2003 Meriç, R., Metropolis, Ana Tanrıça Kenti. İstanbul.
- Mooock 1998 Mook, D. W., Die Figürlichen Grabstelen Attikas in der Kaiserzeit, Studien zur Verbreitung, Chronologie, Typologie und Ikonographie, Mainz.
- Özgan 1995 Özgan, R., Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis, AMS 15, Bonn.
- Pfuhl – Möbius 1977 Pfuhl, E. – Möbius, H., Die Ostgriechischen Grabreliefs, I. Mainz.
- Pfuhl – Möbius 1979 Pfuhl, E. – Möbius, H., Die Ostgriechischen Grabreliefs, II. Mainz.

- Ridgway 1990 Ridgway, B. S., *Hellenistic Sculpture II, The Styles of ca. 200-100 B.C.*, Wisconsin.
- Saraçoğlu 1997 Saraçoğlu, A., *Antakya Yöresi Mezar Stelleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Saraçoğlu 2000 Saraçoğlu, A., “Kyzikos’dan Figürlü Mezar Kabartmaları”, *OLBA III*, 181-197.
- Saraçoğlu 2004 Saraçoğlu, A., “Hellenistik Döneme Ait Bir Mezar Steli”, *OLBA IX*, 151-161.
- Schmaltz 1983 Schmaltz, B., *Griechische Grabreliefs*, Darmstadt.
- Scholl 1996 Scholl, A., *Die Attischen Bildfeldstelen des 4. Jhs. v. Chr. Untersuchungen zu den Kleinformatigen Grabreliefs im Spätklassischen Athen*, AM 17, Berlin.
- Smith 1994 Smith, R. R. R., “King and Philosophers”, *Images and Ideologies, Self-Definition in the Hellenistic World*, (eds. A. Bulloch, E. S. Gruen, A. A. Lung, A. Steward), Berkeley, 202-211.
- Şahin 1996 Şahin, M., “Bursa Arkeoloji Müzesi’nden Yeni Bulunmuş İki Tane Mezar Steli”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 74, 21-29.
- Şahin 1998 Şahin, M. “Myndos’tan Ölü Yemeği Sahneli İki Stel”, *Adalya III*, 97-110.
- Şahin 2000 Şahin, M., *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, Ankara.
- Uhlenbrock 1990 Uhlenbrock, J. P., “The Coroplast’s Art. Greek Terracottas of the Hellenistic World”. *An Exhibition and Publication in Honor of Dorothy Burr Thompson on the Occasion of her Ninetieth Birthday*, New York.
- Winter 1903 Winter, F., *Die Typen der Figürlichen Terrakotten III, II. Teil*, Berlin-Stuttgart.
- Yaylalı 1979 Yaylalı, A., *Hellenistik Devir İzmir Kökenli Figürlü Mezar Stelleri*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum.
- Yaylalı 1986 Yaylalı, A., “Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri”. IX. Türk Tarih Kongresi, (Ankara, 21–25 Eylül 1981) Kongreye Sunulan Bildiriler I. Cilt, 473-489.
- Zanker 1994 Zanker, P., “The Hellenistic Grave Stelai From Smyrna: Identity and Self-image in the Polis, Images and Ideologies”, *Self-Definition in the Hellenistic World*, (eds. A. Bulloch, E. S. Gruen, A. A. Lung, A. Steward) Berkeley, 212-230.

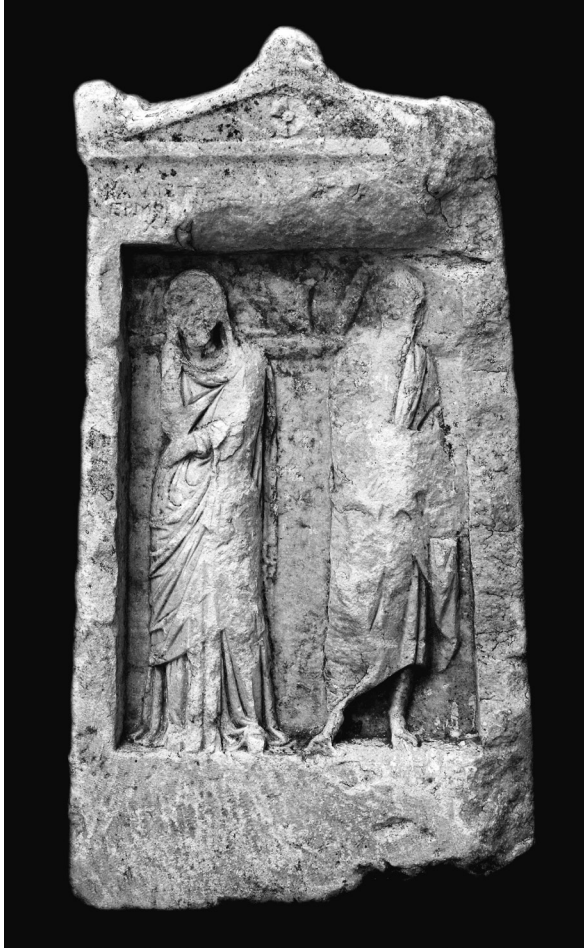

Fig. 1 Tire Müzesi Geç Hellenistik Dönem mezar steli.

Fig. 2 Tire Müzesi Ge Hellenistik Dönem mezar steli, detay.